

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันเป็นที่ยอมรับกันว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดประการหนึ่งในการพัฒนาประเทศ เพราะการศึกษาเป็นขบวนการ ถ่ายทอด และสร้างสรรค์ ทักษะ ความรู้ ทักษะคิด และความคิดที่จักช่วยให้มวลชนมีชีวิตที่ดี จุดมุ่งหมายของการศึกษาจึงอยู่ที่การทำให้มวลชนมีชีวิตที่ดี (ปรัชญา เวสารัชช, 2527: 3) ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการให้การศึกษา ก็คือ "ครู" เพราะครู คือผู้ที่ทำหน้าที่สั่งสอนอบรม ให้การศึกษาทุกระดับทุกประเภท ดังนั้นบทบาทอันเป็นหน้าที่หลักของครูก็คือ การสอน และการอบรมนักเรียน ซึ่ง โจเซฟ เอฟ คาร์ลาแฮนค์ (Joseph F. Callahan) และ ลีโอนาร์ค เอช คลาร์ก (Leonard H. Clark) ได้กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของครูในด้านการเรียนการสอนว่า ครูควรมีบทบาทหน้าที่ (อ้างใน ชีรยุทธ เสนีย์วงศ์ ณ อยุธยา 2523: 211 - 212) ดังนี้

1. ครูเป็นผู้วินิจฉัยสาเหตุต่าง ๆ ครูต้องเป็นผู้สามารถวินิจฉัยสาเหตุของมูลต่าง ๆ ในการเรียนรู้ของผู้เรียน
2. ครูเป็นผู้สามารถจะตัดสินใจกำหนดจุดมุ่งหมาย จุดประสงค์ เชิงพฤติกรรม การเรียนรู้ ตลอดจนวางแผน และช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชั้นในโรงเรียน
3. ครูเป็นผู้กำหนด ครูต้องสามารถวางแผนทางพฤติกรรม และประสบการณ์ต่าง ๆ มุ่งแก้ไขปรับปรุงขอบกรอบเพื่อให้เกิดการเรียนการสอนบรรลุผลตามที่กำหนด

4. ครูเป็นผู้ให้ความร่วมมือ ประสานงาน ทำงานร่วมกับ
นักเรียน เพื่อนร่วมงาน ผู้ปกครอง ผู้บริหารและบุคคลทั่วไปได้เป็น
อย่างดี

5. ครูเป็นผู้กำหนดยุทธศาสตร์ สามารถวางแผนและกำหนด
ยุทธศาสตร์ในการสอน การทำงานเพื่อความเจริญงอกงาม ก้าวหน้า
ของนักเรียน

6. ครูเป็นผู้จัดการ ครูเป็นผู้สามารถจัดและนำแหล่งวิทยาการ
ต่าง ๆ มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเรียนรู้ของนักเรียน ช่วยเหลือ
เพื่อนร่วมงาน ตลอดจนสามารถจัดทำ จัดหาสื่อการเรียนการสอน
ชุดการเรียนรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ มาสร้างเสริมเพื่อผลดีแก่การ
เรียนรู้ของผู้เรียน

7. ครูต้องเป็นผู้อำนวยความสะดวก จัดให้ผู้เรียนเรียนเป็น
กลุ่ม หรือเป็นรายบุคคลให้โดยผลดี

8. ครูเป็นผู้แนะนำ สามารถทำงานร่วมกับนักเรียนในการ
เลือกสอนประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เหมาะสมถูกต้องในการเรียนรู้
ครูเป็นผู้แนะนำในการกระตุ้นส่งเสริม มีความเข้าใจในตัวผู้เรียน
สามารถให้คำแนะนำหรือให้ผู้เรียนคิดพิจารณาวางแผนทางไปสู่ผล
การเรียนรู้ตามที่กำหนด

9. ครูเป็นผู้ประเมิน ครูต้องเป็นผู้สามารถพิจารณาตัดสินผล
การเรียนรู้การสอนได้อย่างเหมาะสม

10. ครูต้องเป็นนักวิชาการ สามารถก้าวหน้าทันความเจริญ
ก้าวหน้าทางวิชาการในสาขาวิชาชีพของตนและสาขาวิชาชีพที่
เกี่ยวข้อง ทั้งสามารถนำความรู้ต่าง ๆ เหล่านี้มาปรับปรุง
ตัดแปลงใช้ประโยชน์ให้เป็นผลในการเรียนรู้ของนักเรียน

11. ครูต้องเป็นผู้แสดง เป็นผู้แสดงบทบาทการสอนอย่าง
เหมาะสม เป็นผู้แสดงการใช้เครื่องมืออุปกรณ์ต่าง ๆ ในการ
เรียนการสอนได้ด้วยความสามารถและบังเกิดผล

12. ครูเป็นช่างเทคนิค ครูใช้ความรู้ความสามารถในการ
แก้ไขปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่
การเรียนการสอนเป็นอย่างดี

จะเห็นได้ว่าบทบาทในด้านการเรียนการสอนนั้นเป็นบทบาทที่เป็นภารกิจ
หน้าที่โดยตรงของครู แต่เนื่องจากสภาพสังคมปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไป จนทำให้ประชาชน
ปรับตัวไม่ทัน เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้นมากมาย โรงเรียนในฐานะสถาบันสังคมที่ทำหน้าที่
พัฒนาคนให้แก่สังคมหรือชุมชนจะต้องเตรียมคนให้พร้อมที่จะเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่
เกิดขึ้น นั้นย่อมหมายความว่า โรงเรียนจะต้องปรับเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่ให้
สอดคล้องกับสภาพความต้องการของสังคมหรือชุมชน ซึ่งในปัจจุบันโรงเรียนจึงไม่เพียง
แต่เป็นแหล่งถ่ายทอดวิชาความรู้เท่านั้น แต่จะต้องมีส่วนช่วยพัฒนาชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่
ด้วย โดยเฉพาะในห้องดินชนบท จะมีประชากรประมาณร้อยละ 87 ของประเทศอาศัย
อยู่ และจะพบว่าชนบทไทยอยู่ในสภาพที่ขาดแคลนทางเศรษฐกิจ เป็นผลให้ชาวชนบทมี
โรคภัยไข้เจ็บ และเกิดความไม่รู้ในปัญหาพื้นฐานของตนเอง ตลอดจนไม่สามารถช่วย
ตนเองได้ (สถาบันชุระ 2525: 119) จึงทำให้เกิดความจำเป็นที่ครูจะต้องมีบทบาท
และหน้าที่ช่วยพัฒนาชุมชนเพิ่มขึ้นด้วย

เนื่องจากรัฐบาลได้กำหนดนโยบายในการพัฒนาชนบทแนวใหม่ขึ้นในแผน
พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) โดยมุ่งสำคัญที่ตัวคน
คือ ประชาชนยากจนในพื้นที่ที่ยังไม่ได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาประเทศเท่าที่ควร
ให้สามารถช่วยเหลือตนเองให้ได้เป็นเป้าหมายที่สำคัญที่สุด โดยรัฐจะจัดสรรทรัพยากร
ให้อย่างทั่วถึง อีกทั้งจะให้ความเอาใจใส่กับสาเหตุของปัญหาความยากจนเป็นอันดับแรก
เพื่อเป็นการมุ่งแก้ปัญหา และขณะเดียวกันก็จะยึดถือหลักเพื่อให้ประชาชนสามารถช่วย
ตนเองและชุมชนได้อย่างแท้จริง ในที่สุดจึงได้กำหนดพื้นที่โดยประกาศเขตพื้นที่ยากจน
ในภูมิภาคต่าง ๆ รวม 38 จังหวัด มี 242 อำเภอ กับ 46 กิ่งอำเภอ (สำนักนายกรัฐมนตรี 2527) ซึ่งการกำหนดพื้นที่ดังกล่าวเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งทั้งนี้เพื่อให้
รัฐบาลสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการบริหารงานพัฒนาชนบทในอันที่จะทำให้ผลประโยชน์
จากการพัฒนาได้กระจายและตกถึงมือประชาชนยากจนได้อย่างแท้จริง และทั่วถึง โดยมี
4 กระทรวงหลักคือ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงสาธารณสุข กระทรวงเกษตรและ
สหกรณ์ และกระทรวงศึกษาธิการ เป็นกระทรวงหลักรับผิดชอบงานพัฒนาชนบท ดังนั้น
หน่วยงานภายใต้กระทรวงหลักดังกล่าว เช่น กรมการพัฒนาชุมชน สำนักงานเร่งรัด
พัฒนาชนบท กรมอนามัย กรมส่งเสริมการเกษตร กรมการศึกษานอกโรงเรียน

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ฯลฯ จึงถือเป็นหน้าที่ที่จะต้องช่วยกัน
 ในด้านการพัฒนาชุมชนในเขตพื้นที่ดังกล่าว อาทิ การฝึกฝนทักษะ และอาชีพที่จำเป็น
 การพัฒนาสุขภาพอนามัย การจัดสร้างถนนหนทางสิ่งสาธารณูปโภค การพัฒนาและ
 ปรับปรุงคุณภาพของคน เป็นต้น งานเหล่านี้ล้วนเป็นงานบริการที่มีขอบข่ายกว้างขวาง
 และต้องดำเนินการอย่างมีระบบต่อเนื่องสัมพันธ์กัน

เมื่อพิจารณาถึงหน่วยงานในการพัฒนาชนบท กระทรวงศึกษาธิการมีฐานะ
 เป็นหน่วยงานหลักในการพัฒนาชนบท จึงมุ่งเน้นให้โรงเรียนเป็นแกนในการพัฒนา
 การศึกษาเพื่อพัฒนาชนบท โดยเฉพาะโรงเรียนในระดับประถมศึกษานั้นนับว่ามีความ
 สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง เพราะการประถมศึกษา เป็นการศึกษาในระดับพื้นฐาน มี
 โรงเรียนเป็นหน่วยงานของรัฐที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด ทั้งนี้เพราะ
 โรงเรียนประถมศึกษาามีเครือข่ายบริการครอบคลุมพื้นที่มากที่สุด โดยเฉพาะมีโรงเรียน
 ถึง 30,693 โรงเรียน โดยเฉลี่ยใน 1 ตำบล จะมีโรงเรียนประถมศึกษาถึง 5 โรงเรียน และ
 ในทุก 2 หมู่บ้าน จะมีโรงเรียนประถมศึกษา 1 โรงเรียน และมีครูประถมศึกษา 329,374
 คน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2527: 121) บุคคลเหล่านี้
 เป็นบุคคลที่ได้รับการศึกษาสูงพอควร ประกอบกับในแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 5
 (พ.ศ. 2525-2529) ต้องการให้โรงเรียนประถมศึกษาทุกโรงเรียนเป็นโรงเรียนชุมชน
 ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้ปรับปรุงนโยบายให้ทุกโรงเรียน
 มีกิจกรรมในลักษณะของโรงเรียนชุมชน โดยไม่จำเป็นต้องได้รับการจัดตั้งเป็นโรง
 เรียนชุมชนเป็นการเฉพาะ (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2526:
 26) นอกจากนั้น นายสมาน แสงมณี ปลัดกระทรวงศึกษาธิการแถลงว่า ในแผนพัฒนา
 การศึกษาแห่งชาติ ระยะที่ 6 ระหว่างปี พ.ศ. 2530-2534 จะเน้นให้โรงเรียนประถม
 ศึกษาเป็นศูนย์กลางการพัฒนาชนบทอย่างแท้จริง เพราะการประถมศึกษาเป็นแหล่งผลิต
 มวลชนใหญ่ของประเทศ แรงงานชนบทล้วนแต่เป็นทรัพยากรบุคคลที่ผ่านการผลิตจาก
 โรงเรียนประถมศึกษาทั้งสิ้น (หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ 2527: 3) ดังนั้นโรงเรียนประถมศึกษา

ต้องมีบทบาทเป็นศูนย์กลางในการบริการชุมชนและพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะโรงเรียน ในเขตชนบทนั้น โรงเรียนนับว่ามีบทบาทสำคัญยิ่งในการพัฒนาชุมชน เพราะโรงเรียน เป็นสถาบันหลักและหน่วยงานย่อยที่ใกล้ชิดกับประชาชนมาก ทั้งนี้เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่จัดตั้งเพื่อบริการประชาชนในระดับหมู่บ้าน

เพื่อสนองนโยบายการพัฒนาชนบทดังกล่าวข้างต้นแล้ว ทางสำนักงาน คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้ตระหนักและให้ความสำคัญต่อบทบาทของ โรงเรียนประถมศึกษาในพื้นที่ชนบทยากจนเป็นอย่างยิ่ง ดังนั้นในปี พ.ศ. 2526 จึงได้จัดทำโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน (กศ.พช.) โดย คัดเลือกโรงเรียนเข้าร่วมโครงการปีละ 300 โรงเรียน ซึ่งสาระสำคัญของโครงการก็คือ ต้องการให้โรงเรียนได้บริการประชาชนที่อยู่ในเครือข่ายบริการของโรงเรียน ให้โรงเรียนทำหน้าที่ในการสอนประชาชนและเยาวชนนอกวัยเรียนให้มีโอกาสได้ศึกษา หาความรู้ทั้งสายสามัญและสายอาชีพ พร้อมทั้งจัดกิจกรรมและบริการต่าง ๆ สนอง ความต้องการของชุมชนอีกด้วย และเป้าหมายสุดท้ายก็คือ การให้โรงเรียนเป็นส่วน หนึ่งของกระบวนการในการพัฒนาชุมชน (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา แห่งชาติ 2526: 2)

จากบทบาทของโรงเรียนดังกล่าวข้างต้น บุคคลที่มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้ ปฏิบัติงานได้แก่ครูโรงเรียนประถมศึกษานั้นเอง ซึ่งนอกเหนือจากหน้าที่สอนภายใน โรงเรียนแล้ว ครูประถมศึกษายังต้องมีบทบาทต่อชุมชนภายนอกด้วย กล่าวคือ จะต้อง มีการสร้างความสัมพันธ์กับผู้นปกครองหรือประชาชนในชุมชน ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนเข้าใจ เป้าหมายของโรงเรียน และยินดีที่จะให้ความร่วมมือในการพัฒนาโรงเรียนและชุมชน ของตน ดังนั้นครูจึงต้องทำความเข้าใจกับชุมชนที่ตนเองสอนอยู่ พยายามทุกอย่างที่จะให้ โรงเรียนได้รับใช้ชุมชนและสังคมส่วนรวมเพื่อที่จะได้รับทราบปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน และหาทางแก้ไขปัญหานั้นที่เกิดขึ้นในชุมชน ตลอดจนสื่อความคิดและความต้องการของ ชุมชนกับภายนอก และช่วยเหลือชุมชนในด้านต่าง ๆ เพราะงานของครูคือการให้ความ รู้แก่มนุษย์ หรือการพัฒนาคน ซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายสุดท้ายของการพัฒนาชุมชน (สัณญา สันญาวิวัฒน์ 2523: 20) นอกจากนั้นครูในโรงเรียนประถมศึกษาเป็นผู้นำ ชนบทที่สำคัญ เพราะครูที่ทำงานในเขตชนบทยากจน มักจะได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้มี

ความเสี่ยสละ ออกทน พากเพียร และมีกุศลจิต ดังนั้นครูจะต้องเป็นตัวอย่างใน
 ด้านการมีบทบาทในการให้ความรู้แก่ประชาชนในชุมชนและช่วยพัฒนาชุมชน โดยเฉพาะ
 อย่างยิ่งชุมชนที่ยากจน นอกเหนือจากการสอนในชั้นเรียน (เมธี ปีฉันทานนท์ 2524:
 31-34) ซึ่งบทบาทของครูในด้านการพัฒนาชุมชน ครูก็ได้เข้าไปมีบทบาทโดยตรงใน
 องค์กรหลักที่ทำหน้าที่พัฒนาท้องถิ่นระดับตำบลทั้งสององค์กรคือ ทำหน้าที่เลขาธิการสภา
 ตำบล (กสท.) และเป็นผู้ทำงานในคณะกรรมการพัฒนาชนบทระดับตำบล
 (คปท.) (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา 2524: 121-122) ดังนั้นหน้าที่และบทบาท
 ของครูในเขตชนบทยากจนนั้น ครูจะต้องมีบทบาทและหน้าที่ในการพัฒนาชุมชน ซึ่งจะมี
 ภารกิจเพิ่มขึ้นจากการสอนอีก 3 ด้านคือ

1. ทำหน้าที่เป็นนักนวกกรรม
2. ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาหรือผู้ทำงานบูรณะชนบท
3. ทำหน้าที่เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (ชนิตา รัชพลเมือง 2526:

227)

นอกจากนี้ศูนย์นวัตกรรมการศึกษาเพื่อการพัฒนาแห่งเอเชีย หรือ ACEID..
 (Asian Center of Education Innovation for Development 1977:
 32-34) ได้เสนอแนวความคิด เกี่ยวกับบทบาทของครูในโรงเรียนประถมศึกษา ที่พึง
 มีต่อชุมชนว่าครูไม่เพียงแต่มีบทบาทหน้าที่ทำการสอนในโรงเรียนเท่านั้น แต่ยังคงมี
 บทบาทในด้านการพัฒนาชุมชน (Rural Community Development) อีกด้วย
 กล่าวคือ

1. บทบาทในการติดต่อสื่อสาร (Communicater) ในนโยบาย
 และโครงการต่าง ๆ ของชาติ เพื่อให้ประชาชนที่อยู่ในชนบทไกล มี
 โอกาสทราบข่าวคราวความเคลื่อนไหวของบ้านเมือง มีโอกาสได้อ่านอง
 นโยบาย และมีส่วนร่วมในโครงการต่าง ๆ ของรัฐบาล และผู้ที่สามารถ
 แจ้งข่าวความเคลื่อนไหวของบ้านเมือง ตลอดจนนโยบายและโครงการ
 ต่าง ๆ ของชาติ ให้ประชาชนในชนบททราบโดยที่ผู้ใดที่มีเพียงครูเท่านั้น
 ดังนั้นครูจึงต้องมีบทบาทในฐานะเป็นผู้ติดต่อสื่อสารที่สำคัญ

2. บทบาทในการเป็นผู้สนับสนุนส่งเสริม (Promoter) โครงการ
 การต่าง ๆ ของชาติและชุมชน กิจกรรมพัฒนาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นตาม

โครงการดังกล่าวจะบรรลุเป้าหมายจะต้องได้รับการส่งเสริมร่วมมือจากประชาชนในชุมชนด้วย และควยเหตุที่ครูอยู่ในฐานะที่ประชาชนให้ความเชื่อถือและไว้วางใจ ครูจึงมีบทบาทในฐานะผู้สนับสนุนโครงการต่าง ๆ ด้วย

3. บทบาทในการเป็นผู้ทำงานบูรณชนบท (Rural Reconstruction Worker) โดยการเข้าร่วมมีส่วนร่วม ในการดำเนินกิจกรรมของชุมชน ทั้งนี้เพราะครูมีความผูกพันใกล้ชิดกับชุมชนตลอดเวลา ครูจึงต้องมีบทบาทและหน้าที่การทำงานพัฒนาชุมชนเป็นผู้ให้ความรู้แก่ชุมชนอีกด้วย

4. บทบาทในฐานะเป็นผู้แปลความหมาย (Interpreter) เป็นบทบาทในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการของชุมชนแก่หน่วยงานต่าง ๆ ที่เขาไปดำเนินโครงการพัฒนา เพื่อให้ได้รับข้อมูลที่ถูกต้องตามสภาพความเป็นจริง

5. บทบาทในการเป็นผู้เรียนรู้ (Learner) หมายความว่าถึงกระทั้งครูจะต้องศึกษา ทำความเข้าใจ สภาพของชุมชนทั้งทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม กฎปกครองตนเอง ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของชุมชนด้านต่าง ๆ เพื่อให้สามารถตีปัญหาและความต้องการของชุมชนได้อย่างถูกต้อง

6. บทบาทในการเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) หรือการเป็นตัวเร่ง (Catalyst) ในการพัฒนา กระตุ้นให้คนในชุมชนค้นคว้าในกาพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของตนให้ดีขึ้น และพร้อมที่จะรับโครงการใหม่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเกษตรกรรม ออนามัย การสหกรณ์ หรือการวางแผนครอบครัว

7. บทบาทในการเป็นนักนวัตกรรม (Innovater) เป็นบทบาทในการแสวงหาเทคนิคที่เหมาะสม (Appropriate Technology) มาใช้ในการพัฒนาอาชีพของคนในชุมชน

8. บทบาทในการเป็นผู้แก้ปัญหา (Problem Solver) ของชุมชน หมายถึงการระดมความคิดเห็น หรือการมีส่วนร่วมกับชุมชนในการป้องกันและแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และการเมืองการปกครอง

9. บทบาทในการเป็นผู้จัดรวบรวม (Organizer) หมายถึง การเป็นผู้รวมกลุ่มบุคคล หรือรวบรวมทรัพยากรในชุมชน เพื่อดำเนิน โครงการ หรือจัดกิจกรรมให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนอย่างกว้างขวาง

10. บทบาทในการเป็นผู้ผสมผสาน (Integrater) กิจกรรม และประสบการณ์ต่าง ๆ ทั้งในและนอกโรงเรียน สนับสนุนการมีส่วนร่วม โครงการกับหน่วยงานทั้งในและนอกชุมชน

11. บทบาทในการเป็นผู้ประสานงาน (Co-ordinate) ครูในฐานะเป็นบุคลากรของชุมชนที่มีความรู้ มีการศึกษาดี ควรทำหน้าที่เป็น ผู้ประสานประโยชน์ในกิจกรรมหรือโครงการต่าง ๆ ของชุมชนตามความ เหมาะสม ซึ่งจะช่วยให้เกิดความเข้าใจ และความสื่งูเปลาของ ทรัพยากรใดทางหนึ่ง

เมื่อพิจารณาบทบาทและหน้าที่ของครูดังกล่าวข้างต้นแล้ว จะเห็นได้ว่าครู เป็นบุคลากรสำคัญกลุ่มหนึ่งที่รัฐ ได้ฝากความหวังเกี่ยวกับการที่จะเป็นผู้นำในการพัฒนา ชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทยากจน ทั้งนี้เพราะครูเป็นข้าราชการในโรงเรียน ซึ่งเป็น สถาบันหลักในท้องถิ่นชนบทที่มีความพร้อมที่จะพัฒนาท้องถิ่นได้อย่างเต็มที่ ในขณะที่หน่วย งานอื่นเขาจะส่งเจ้าหน้าที่หรือบุคลากรไปปฏิบัติงานเป็นครั้งคราวแล้วกลับออกไป แต่ ครูจะต้องอยู่ในชุมชนนั้นตลอดไป เพราะมีความผูกพันกับโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในชุมชนนั้น ส่งผลถึงความสัมพันธ์กับคนในชุมชน เข้าใจสภาพชุมชนได้อย่างแท้จริง มีบทบาทและ หน้าที่พัฒนาชุมชนได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งบทบาทของครูในการพัฒนาชุมชนนั้น ครูควรจะมี บทบาทในด้าน การศึกษา เศรษฐกิจและอาชีพ สังคมและวัฒนธรรม สุขภาพ อารมณ์และการเมืองการปกครอง ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จะศึกษาบทบาทของครูใน ด้านต่าง ๆ ดังกล่าว โดยเฉพาะบทบาทของครูในเขตพื้นที่ชนบทยากจน เขตการศึกษา 11 ซึ่งเขตพื้นที่ชนบทยากจนนี้ได้กำหนดตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) จะครอบคลุมพื้นที่ 3 ภาคคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้ เนื่องจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคที่มีเขต พื้นที่ยากจนมากที่สุดถึง 17 จังหวัด และมีสัดส่วนของคนยากจนสูงกว่าทุกภาคของประเทศประกอบด้วย เขตการศึกษา 11 เป็นเขตการศึกษาหนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จะครอบคลุมในพื้นที่ 5 จังหวัดคือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และ สุรินทร์ มีอำเภอและกิ่งอำเภอ 74 อำเภอ/กิ่งอำเภอ ในจำนวนนี้รัฐได้กำหนดเป็น เขตพื้นที่ชนบทยากจน จำนวน 44 อำเภอ/กิ่งอำเภอ จึงเห็นได้ว่าเขตการศึกษานี้มีความยากจนหนาแน่น ซึ่งเป็นเขตพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาของรัฐบาล (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2528-2529: 163)

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจใคร่จะศึกษายภาพของครูประถมศึกษา ในการพัฒนาชุมชนตามการรับรู้ของครูโรงเรียนในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้าน ในเขตชนบทยากจนและโรงเรียนนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน เขตการศึกษา 11 ว่าครูได้ปฏิบัติบทบาทและหน้าที่ในการพัฒนาชุมชนในด้าน การศึกษา เศรษฐกิจและอาชีพ สังคมและวัฒนธรรม สุขภาพอนามัย และการเมือง การปกครองมากน้อยเพียงใด ตลอดจนมีปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานอย่างไร ทั้งนี้จะได้ใช้เป็นข้อมูลเพื่อนำไปสู่ข้อเสนอแนะต่าง ๆ อันจะเป็นแนวทางในการแก้ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานด้านพัฒนาชุมชนในเขตพื้นที่ชนบทยากจน เขตการศึกษา 11 ต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษายภาพของครูโรงเรียนประถมศึกษา เขตพื้นที่ชนบทยากจน ในการพัฒนาชุมชนตามการรับรู้ของครูโรงเรียนในโครงการและนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน เขตการศึกษา 11
2. เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการปฏิบัติงานของครูในการพัฒนาชุมชนตามการรับรู้ของครูประถมศึกษา โรงเรียนในโครงการและนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน เขตการศึกษา 11
3. เพื่อเปรียบเทียบบทบาทของครูประถมศึกษาโรงเรียนในโครงการและนอกโครงการการศึกษา เพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน ตามการรับรู้ของครูเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนในเขตการศึกษา 11

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัยครั้งนี้ มุ่งศึกษาบทบาทของครูในการพัฒนาชุมชนตามการรับรู้ของครูประถมศึกษา ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ด้านคือ

- 1.1 ด้านการศึกษา
- 1.2 ด้านเศรษฐกิจและอาชีพ
- 1.3 ด้านสังคมและวัฒนธรรม
- 1.4 ด้านสุขภาพอนามัย
- 1.5 ด้านการเมืองการปกครอง

2. ประชากรที่ศึกษา คือครูประถมศึกษาโรงเรียนในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจนและโรงเรียนนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตพื้นที่ชนบทยากจน เขตการศึกษา 11

วิธีดำเนินการวิจัย

ได้กำหนดขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. การเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือ ครูประถมศึกษาที่สอนโรงเรียนในโครงการและโรงเรียนนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เขตพื้นที่ยากจน เขตการศึกษา 11 ปีการศึกษา 2528 จำนวน 26,078 คน

การเลือกกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการสุ่มแบบหลายชั้น (Multi Stage Sampling) ส่วนขนาดของกลุ่มตัวอย่าง ใช้ขนาดตัวอย่างแบบง่าย (ประกอบ
กรรมสูตร 2525: 8)

1.1 สุ่มกลุ่มตัวอย่างจังหวัดมาร้อยละ 60 ของจังหวัดที่อยู่ในเขตการศึกษา 11 ได้มา 3 จังหวัด จากทั้งหมด 5 จังหวัดคือ นครราชสีมา ชัยภูมิ และบุรีรัมย์

1.2 สุ่มกลุ่มตัวอย่างอำเภอ มาร้อยละ 50 ของอำเภอในเขตพื้นที่ชนบทยากจนได้มา 13 อำเภอ จากทั้งหมด 23 อำเภอ คือ อำเภอจักราช คำนชุนทด โนนไทย โนนสูง บัวใหญ่ ประทาย แก้งคร้อ ภูเขียว หนองบัวแดง กระสัง คูเมือง ประโคนชัยและบ้านกรวด

1.3 สุ่มตัวอย่างโรงเรียน

1.3.1 โรงเรียนในโครงการในแต่ละอำเภอมิโรงเรียนในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจนอำเภอละ 1 โรงเรียน จะศึกษาโรงเรียนในโครงการทุกโรงเรียน รวมจำนวนโรงเรียนในโครงการที่ต้องศึกษา 13 โรงเรียน

1.3.2 โรงเรียนนอกโครงการ สุ่มตัวอย่างโรงเรียนที่อยู่นอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจนมา 26 โรงเรียน

1.4 สุ่มตัวอย่างครู

1.4.1 สุ่มตัวอย่างครูโรงเรียนในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน คัดตามสัดส่วนของประชากรที่เป็นครูโรงเรียนที่ทำการศึกษา ได้กลุ่มตัวอย่าง 144 คน

1.4.2 สุ่มตัวอย่างครูโรงเรียนนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจน คัดตามสัดส่วนของประชากรที่เป็นครูโรงเรียนที่ทำการศึกษา ได้กลุ่มตัวอย่าง 255 คน

รวมกลุ่มตัวอย่างประชากรที่ศึกษา ได้แก่ ครูโรงเรียนประถมศึกษา จำนวน 399 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นเอง ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า ซึ่งแบ่งเป็น 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานภาพของผู้ตอบ ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบเลือกตอบ

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับบทบาทของครูประถมศึกษาในเขตพื้นที่ชนบทยากจนในการพัฒนาชุมชน ในด้านการศึกษา เศรษฐกิจและอาชีพ สังคมและวัฒนธรรม สุขภาพอนามัย และการเมืองการปกครอง ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า

ตอนที่ 3 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานด้านการพัฒนาชุมชนของครูและข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหา ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่าและปลายเปิด

การสร้างแบบสอบถาม ได้ศึกษาเอกสาร หนังสือ วารสาร ตำรา วิทยานิพนธ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งใ้คำอาศัยแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของโรงเรียนชุมชนและแนวทางการปฏิบัติงานและกิจกรรมของโรงเรียนในโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจนมาเป็นแนวทางในการสร้างแบบสอบถาม ต่อจากนั้นนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นไปปรึกษากับอาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ และนำไปให้ผู้ทรงคุณวุฒิ 6 ท่าน ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องและหาความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) หลังจากนั้นจึงนำไปทดลองใช้กับครูที่มีใจกลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน เพื่อหาความเที่ยง (Reliability) ของแบบสอบถาม แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขเป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อนำมาใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่เลือกไว้ต่อไป

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยขอหนังสือแนะนำตัวจากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถึงเลขาธิการคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ เพื่อขอความร่วมมือในการทำการวิจัย ตลอดจนขอความร่วมมือและขออนุญาต ผู้อำนวยการประถมศึกษาจังหวัดและหัวหน้าการประถมศึกษาอำเภอที่เป็นกลุ่มตัวอย่างในการทำการวิจัย โดยผู้วิจัยขอให้นักศึกษานิเทศก์อำเภอจัตสัองและเก็บรวบรวมข้อมูลให้บางส่วน และส่วนที่เหลือผู้วิจัยจัดส่งพร้อมทั้งรับคืนด้วยตนเองทั้งหมด

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการทางสถิติ โดยการแจกแจงความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย (\bar{x}) ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และค่าที (t-test) แล้วนำเสนอในรูปตารางและความเรียง

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

ครู หมายถึง ครูที่ทำการสอนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษา จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และสุรินทร์ ในเขตพื้นที่ชนบทภาคจน

ครูโรงเรียนในโครงการ หมายถึง ครูที่ทำการสอนในโรงเรียนโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทภาคจน (กศ.พช.) ที่เข้าร่วมโครงการในมืองประมาณ พ.ศ. 2528

ครูโรงเรียนนอกโครงการ หมายถึง ครูที่ทำการสอนในโรงเรียนที่ไม่ได้เข้าร่วมโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทภาคจน (กศ.พช.)

บทบาทด้านการศึกษา หมายถึง การกระทำและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจความรับผิดชอบและการปฏิบัติตามตำแหน่งหรือกิจกรรมที่ควรกระทำในการให้ความรู้ การให้คำแนะนำ และการประสานงานในด้านการศึกษา

บทบาทด้านเศรษฐกิจ หมายถึง การกระทำและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจความรับผิดชอบและการปฏิบัติตามตำแหน่งหรือกิจกรรมที่ควรกระทำในการให้ความรู้ การให้คำแนะนำ และการประสานงานในด้านเศรษฐกิจและอาชีพ

บทบาทด้านสังคมและวัฒนธรรม หมายถึง การกระทำและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจความรับผิดชอบ และการปฏิบัติตามตำแหน่งหรือกิจกรรมที่ควรกระทำ ในการให้ความรู้ การให้คำแนะนำ การเป็นแบบอย่าง และการประสานงานในด้านการสังคมและวัฒนธรรม

บทบาทด้านสุขภาพอนามัย หมายถึงการกระทำและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจความรับผิดชอบ และการปฏิบัติตามตำแหน่งหรือกิจกรรมที่ควรกระทำ ในการให้ความรู้ การให้คำแนะนำ และการประสานงานในค้ำสุขภาพอนามัย

บทบาทด้านการเมืองการปกครอง หมายถึงการกระทำและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับอำนาจความรับผิดชอบ และการปฏิบัติตามตำแหน่งหรือกิจกรรมที่ควรกระทำ ในการให้ความรู้ การให้คำแนะนำ และการประสานงานในค้ำการเมืองการปกครอง

การพัฒนาชุมชน หมายถึงการกระทำใด ๆ ก็ตามที่เจ้่นำมาซึ่งการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหรือส่งเสริมความก้าวหน้าของชุมชนทั้ง 5 ค้ำ คือ การศึกษา เศรษฐกิจ และอาชีพ สังคมและวัฒนธรรม สุขภาพอนามัย และการเมืองการปกครอง

โรงเรียนประถมศึกษา หมายถึงโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และสุรินทร์

เขตพื้นที่ชนบทยากจน หมายถึงพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525-2529) ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และสุรินทร์ รวมอำเภอและกิ่งอำเภอเป้าหมาย 44 อำเภอ/กิ่งอำเภอ

เขตการศึกษา 11 หมายถึง จังหวัดต่าง ๆ ภายในเขตคามที่กระทรวงศึกษาธิการได้จัดแบ่งส่วนราชการไว้ ประกอบด้วย 5 จังหวัดคือ นครราชสีมา ชัยภูมิ บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และสุรินทร์

ชอกทกลงเบืองตน

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยถือว่าค่าตอบแทนที่ได้จากแบบสอบถามของครู เป็นค่าตอบแทนที่เชื่อถือได้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

1. เพื่อเป็นแนวทางปรับปรุงกิจกรรมและบทบาทของครูให้เหมาะสมในการพัฒนาชุมชนเขตพื้นที่ชนบทยากจนมากยิ่งขึ้น
2. เพื่อจะได้นำผลการวิจัยเสนอแนวทางให้ครู บุคลากรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องนำไปปรับปรุงและส่งเสริมบทบาทของครูในการพัฒนาชุมชนให้เหมาะสมต่อไป
3. เป็นข้อมูลสำหรับการวางแผนของสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานของครู จะได้กำหนดงานและสนับสนุนงานให้เหมาะสมกับโรงเรียนในโครงการและนอกโครงการการศึกษาเพื่อพัฒนาหมู่บ้านในเขตชนบทยากจนมากยิ่งขึ้น

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย